PARIS

8. INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES & HUMANITIES

April
1-3
2023

EDITORS
Irine Zarnadze
Shalva Zarnadze

ISBN - 978-625-367-058-0

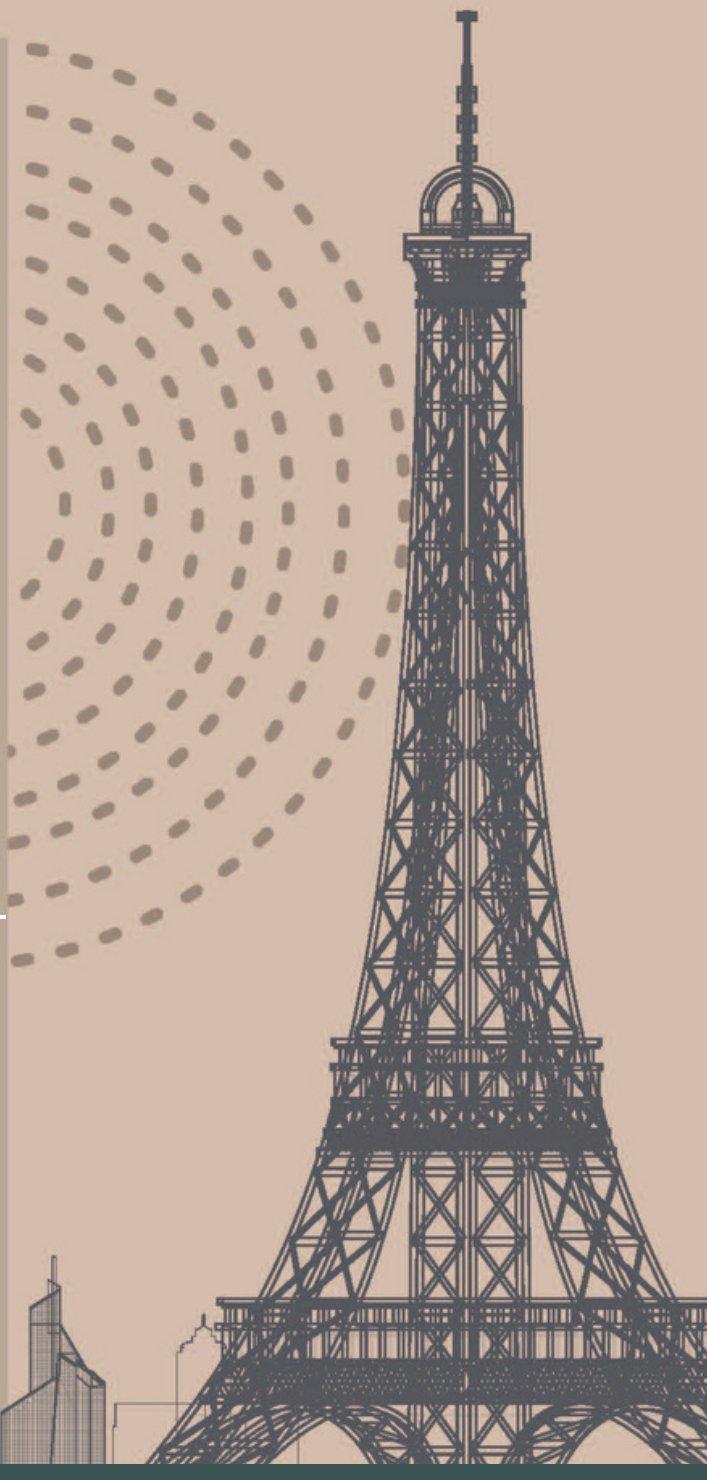

PROCEEDINGS BOOK

8. INTERNATIONAL PARIS CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES & HUMANITIES

April 1-3, 2023 -Paris

EDITORS

Irine Zarnadze

Shalva Zarnadze

All rights of this book belong to

IKSAD Publishing House Authors are responsible both ethically and jurisdically

IKSAD Publications - 2023©

Issued: 20.04.2023

ISBN - 978-625-367-058-0

CONGRESS ID

CONGRESS TITLE

8. INTERNATIONAL PARIS CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES & HUMANITIES

DATE AND PLACE

April 1-3, 2023 -Paris

ORGANIZATION

IKSAD INSTITUTE

EDITORS

Irine Zarnadze

Shalva Zarnadze

PARTICIPANTS COUNTRY (30 countries)

Türkiye, Azerbaijan, Saudi Arabia, Afghanistan, India, Russia, Indonesia, Philippine, Albania, Switzerland, Italy, Morocco, Poland, Israel, Pakistan, Uganda, Georgia, United Kingdom, Romania, France, Iran, Europe, Vietnam, Macedonia, Brazil, Croatia, Argentina, Portugal, Serbia, Budapest

Total Accepted Article: 171

Total Rejected Papers: 32

Accepted Article (Türkiye): 80

Accepted Article (Other Countries): 91

ISBN - 978-625-367-058-0

GALATASARAY MEKTEB-İ SULTÂNÎSİ'NİN KURULUŞUNDA FRANSIZ ETKİSİ

FRENCH INFLUENCE ON THE ESTABLISHMENT OF GALATASARAY MEKTEB-İ SULTÂNÎ

Turgut SUBAŞI

Doç. Dr. Sakarya Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarihi Bölümü

ORCID: 0000-0003-1677-0440

ÖZET

Osmanlı gayrimüslim tebaasına yeni haklar tanıyan, Avrupa devletlerinin istekleri doğrultusunda hazırlanarak, 1856'de uygulamaya konulan Islahat Fermanı'nın ilan edilmesinin üzerinden on yıldan daha fazla bir zaman geçtiği halde Osmanlı hükümetinin yeterli adımlar atmaması sebebiyle, Fransa 22 Şubat 1867'de Osmanlı Hükümetini uyararak, Islahat Fermanı'nın ruhuna uygun hareket edilmesi talebinde bulundu. Fransa'nın talepleri arasında Osmanlı topraklarında lise seviyesinde okulların açılması tavsiyesi de vardı.

Fransız eğitim sistemine uygun, İstanbul'da bir okulun açılmasıyla ilgili ilk görüşme Osmanlı Devleti'nin Paris Büyükelçisi Cemil Paşa ile Fransa Dışişleri bakanı Le Marquis de Moustier arasında oldu. Varılan mutabakat üzerine kurulacak okulun detayları İstanbul'daki Fransız elçisi De Bourée ile Sadrazam Mehmet Emin Âlî Paşa ve Hariciye Nazırı Fuat Paşa arasında karara bağlandı.

Alınan karara göre, Müslüman ve gayrimüslim ayrımı gözetmeksizin, bütün dinlere mensup aile çocuklarının aynı sınıflarda eğitim alabileceği ve eğitim dili Fransızca olan orta dereceli bir okul kurulacaktı. Bu okulun kurulmasına Fransa maddi destek sağlayacaktı. Okul müdürlüğüne Fransız bir öğretmen, müdür yardımcılığına ise Müslüman bir öğretmen tayin edilecekti. Beş yıllık eğitim süresini tamamlayarak mezun olan herkes ayrım gözetmeksizin devlet hizmetinde istihdam edilecekti. Bu karar üzerine Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi'nin on maddelik nizamnamesi hazırlanarak Türkçe, Fransızca, Rumca ve Ermenice olarak yayımlandı. Okulun müdürlüğüne ise üç yıllık süreyle Ernest de Salve atandı ve Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi 1 Eylül 1868'de törenle eğitime başladı.

Bu bildiride Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi'nin kuruluş aşamasındaki gelişmelerin bütün detayları ve hedefler mevcut kaynaklar çerçevesinde değerlendirilecektir. Özellikle, Fransa'nın Osmanlı topraklarında Fransız eğitim sistemine uygun ve Fransızca eğitim yapacak okulların açılmasının nedenleri üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi, Gayrimüslim tebaa, Eğitim, Islahat Fermanı, Fransa

ABSTRACT

Although it has been more than ten years since the declaration of the Reform Edict, which gave new rights to the Ottoman non-Muslim subjects and was prepared in line with the wishes

of the European states and put into effect in 1856, due to the failure of the Ottoman government to take sufficient steps, France warned the Ottoman Government on February 22, 1867 and demanded to act in accordance with the spirit of the Reform Edict. Among the demands of France was the recommendation to open schools at the high school level in the Ottoman lands.

The first meeting regarding the opening of a school in Istanbul in accordance with the French education system was held between Cemil Pasha, the Ambassador of the Ottoman Empire to Paris, and the Marquis de Moustier, the French minister of Foreign Affairs. The details of the school to be established upon the agreement reached were decided between the French ambassador in Istanbul, De Bourée, and the Grand Vizier Mehmet Emin Âlî Pasha and the Minister of Foreign Affairs Fuat Pasha.

According to the decision taken, a high school would be established where children of families belonging to all religions could receive education in the same classes, regardless of the distinction between Muslims and non-Muslims, and the language of education would be French. France would provide financial support for the establishment of this school. A French teacher would be appointed as the school principal, and a Muslim teacher would be appointed as the vice principal. Anyone who graduated by completing the five-year education period would be employed in the civil service without discrimination. Upon this decision, the ten-item regulation of the Galatasaray Mekteb-i Sultânî was prepared and published in Turkish, French, Greek and Armenian. Ernest de Salve was appointed as the principal of the school for three years, and Galatasaray Mekteb-i Sultani started its education with a ceremony on September 1, 1868.

In this paper, all the details of the developments and goals of the establishment phase of the Galatasaray Mekteb-i Sultani will be evaluated within the framework of the available resources. In particular, the reasons for the opening of schools suitable for the French education system in the Ottoman lands and which will provide education in French will be emphasized.

Keywords: Galatasaray Mekteb-i Sultani, Non-Muslim subjects, Education, Reform Edict, France.

GİRİŞ

Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi'nin kuruluşuna kadar Osmanlı Devleti'nde orta öğretim seviyesinde eğitim veren başka bir okul mevcut değildi. 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile birlikte Osmanlı eğitim sisteminde köklü değişikliklere gidilerek, ülkedeki eğitim kurumları ilköğretim, ortaöğretim ve yüksek öğretim olmak üzere üç kademeye ayrıldı. (Bilim, 2002:138)

Kırım Savaşı sırasında Rusya'ya karşı Osmanlı Devleti'nin yanında yer alan İngiliz ve Fransız askeri görevlileriyle birçoğu yabancı dil bilmeyen Osmanlı subay ve memurları arasında iletişim kurulmasında bazı zorluklar yaşanmıştı. Bundan dolayı öğretmen, tercüman, hariciye memuru, yabancı dil bilen subay gibi merkezi bürokrasiyi ayakta tutabilecek kadroları yetiştirmek amacıyla 1857'de Paris'de *Mekteb-i Osmani*[1] adıyla Fransız eğitim

[1] Paris'de 1857'de açılan *Mekteb-i Osmani* hakkında daha detaylı bilgi için Adnan Şişman, *Galatasaray Mekteb-i Sultânî'sinin Kuruluşu ve İlk Eğitim Yılları 1868-1871*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1989.

sistemine uygun bir okul açılmıştı. Ancak yurt dışına gönderilen öğrencilerin amacı dışında işlerle meşgul olmalarından dolayı bu okul beklentilere cevap vermediği için 1864'de kapatıldı. (Şişman, 1996:323; Engin, 2007:9)

Osmanlı hükümetinin Islahat Fermanı'nın gereğini yerine getirmekte istekli davranmaması sonucu Fransa, Osmanlı devletine bir muhtıra verdi. Muhtırada; Müslüman ve gayrimüslim çocukların birlikte aynı sınıflarda karma eğim görebilecekleri lise seviyesinde bir okulun kurulmasını dile getirilerek, bu konuda Fransa'nın her türlü desteğe hazır olduğunu belirtildi. İstanbul'daki Fransız elçisi De Bourée ise böyle bir okulun açılmasının Osmanlı tebaasını kaynaştırarak, devletin birlik ve beraberliğine katkı sağlayacağını Osmanlı hükümeti temsilcilerine ısrarla tavsiye ediyordu. (Bilim, 2002:110: Engin, 2007:10)

Fransa'nın bu konudaki ısrarı sadece Osmanlı devletinin geleceğini düşündüğü için değildi. Böyle bir okulun kurulması Fransız menfaatleri açısından da önemliydi. Çünkü Fransa'nın himayesinde bu tür bir okulun açılması Osmanlı gençleri arasında Fransız kültür ve nüfuzunun yayılmasına hizmet edecek, böylece Fransa bölgedeki konumunu daha da güçlendirebilecekti.

Fransız yönetiminin baskıları sonuç verdi ve Fransız eğitim sistemine uygun, eğitim dili Fransızca olan, Fransız bir müdür yönetiminde, öğretmen ve diğer personelinin büyük bir çoğunluğu Fransa hükümeti tarafından sağlanan, din ve mezhep farkı gözetletilmeksizin bütün Osmanlı tebaası çocuklarının birlikte karma eğitim alacağı bir okulun kurulması noktasında uzlaşmaya varıldı. Ayrıca bu okulu başarıyla bitirenlerin ayrım gözetilmeksizin bütün devlet kademelerinde görev alabileceklerdi. Sonuç olarak, lise seviyesinde beş yıllık eğitim verecek Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi'nin açılışı 15 Nisan 1868 tarihli tezkere ile resmileşti. (Şişman, 1996:324)

1. Mekteb-i Sultânî'nin Açılışını Hazırlayan Sebepler

Fransa ve İngiltere gibi Avrupa'nın iki güçlü devletini yanına almayı başarabilen Osmanlı Devleti, Kırım Savaşı'nda Rusya'ya karşı her ne kadar galip gelmişse de bu başarının ağır bir bedeli olarak 1856'da Islahat Fermanı'nı ilan etmek zorunda kalmıştır. Islahat Fermanıyla gayrimüslim Osmanlı tebaasına daha önce verilmiş olan bütün haklar teyit edildikten sonra, din ve mezhep farkı gözetilmeksizin bütün Osmanlı tebaası devlet memurluğuna kabul edilecek, askerî ve mülkî okullara alınacaktı. Ayrıca gayrimüslimler isterlerse kendi dillerinde eğitim vermek üzere kendi okullarını da açabilecekleri gibi bir takım yeni haklar da ilave olarak veriliyordu.[2]

Ancak Islahat Fermanı'nın ilan edilmesinin üzerinden on yıldan daha fazla bir zaman geçmesine rağmen Osmanlı hükümetinin yeterli adımlar atmaması üzerine, Avrupalı devletler, özellikle 1866 Girit İsyanı sonrası, Osmanlı yönetimine karşı baskılarını arttırmaya başladı. Fransa, 22 Şubat 1867 tarihinde Osmanlı Hükümetine, on altı maddeden oluşan bir

[2] "… tebea-i Devlet-i Âliyye'min cümlesi herhangi milletten olursa olsun devletin hizmet ve memuriyetlerine kabûl olunacaklarından bunlar ehliyet ve kabiliyetlerine göre umûm hakkında mer'iyyül-icrâ olacak nizamâta imtisalen memuriyetlerde istihdam olunmaları ve saltanat-ı seniyem tebaasından bulunanlar mekatib-i şâhânemin nizamât-ı mevzualarında gerek since ve gerek imtihanca mukarrer olan şeraiti ifâ eyledikleri takdirde cümlesi bilâ-fark ve temyiz Devlet-i Âliyye'min mekatib-i askeriye ve mülkiyesine kabûl olunması ve bundan başka her bir cemaati maarif ve hiref ve sanayie dair milletçe mektepler yapmağa mezûn olup, fakat bu makûle mekatib-i umûmîyenin usûl-i tedrisi ve muallimlerinin intihâbı âzâsı taraf-ı şâhânemden mansûb muhtelit bir meclis-i maarifin nezaret ve teftişi tahtında olması…" (Gümüş, 2008:223-224)

muhtıra vererek Islahat Fermanı'nın ruhuna uygun hareket edilmesi talebinde bulundu. (Engelhardt, 1328 (1910):170; Sungu, 1943:316; Temperley, 1936: 110)

Bu muhtırada Fransa; gayrimüslimlerin devlet hizmetlerine alınmaları ve daha önce Tuna Vilayetinde uygulandığı gibi ülkenin diğer bölgelerinde de gayrimüslimlerin yönetime katılımlarının sağlanması, yargılamanın açık bir şekilde yapılıp, gayrimüslimlerin de Osmanlı mahkemelerde şahitliklerinin kabulü, ticaret mahkemelerinin alanının genişletilerek işlevinin artırılması, yabancıların Osmanlı ülkesinde emlak alım-satımının önündeki engellerin kaldırılması, vakıfların yeniden yapılandırılması, vergilerin yeniden düzenlenmesi, dâhili gümrüklerin kaldırılması, ülkede demiryolu, karayolu ve limanların yapılması ve bunların imtiyaz hakkının yabancılara verilmesi, büyük şehirlerde belediye teşkilatlarının kurulması, orman ve madenlerle ilgili yeniden düzenlemelerin yapılması, bütçe usulünün uygulanması ve devlet alacaklarının düzenli toplanması için gerekli tedbirlerin alınması (Sungu, 1943:317) gibi bir devletin içişlerine alenen müdahale edici konuların yanı sıra, geniş çaplı bir eğitim reformunun yapılmasının da altı çiziliyordu.

Buna göre; gayrimüslimler tarafından hâlihazırda açılmış olan eğitim kurumlarına gerekli destek ve yardımın yapılması, lise seviyesinde eğitim verecek okulların açılıp, bu okullara gayrimüslim tebaa çocuklarının da alınarak, karma eğitim yapılması, ilkokulların sayısının arttırılması ve ilkokullar için öğretmen yetiştirilesi, Müslüman ve gayrimüslim çocuklarının birlikte karma eğitim alacakları bir üniversitenin kurulması, tıp eğitiminin haricinde yargıç ve subay yetiştirecek değişik meslek okullarının açılması, kütüphanelerin kurulması ve ayrıca kadınların eğitimi konusunda gerekli adımların atılması üzerinde durularak, özellikle ülkenin çeşitli şehirlerinde lise seviyesinde eğitim verecek okulların bir an önce açılması tavsiye ediliyordu. (Sungu, 1943:317; Şişman, 1996:323)

Öyle anlaşılıyor ki Osmanlı hükümetinin üst düzey yöneticilerinin düşünce ve uygulamaları Fransa'yı bu müdahaleci tutumunda cesaretlendiriyordu. Mehmet Emin Âli Paşa'ya göre, Osmanlı tebaasında birlik ve bütünlüğün sağlanabilmesi için gayrimüslimlere karşı daha açık politikalar uygulanmalıydı. Gayrimüslim tebaayı yönetime katmadan ülkede kalkınmanın ve gelişmenin mümkün olamayacağı düşüncesinde olan Mehmet Emin Âli Paşa'ya göre, Avrupa seviyesine çıkabilmenin yolu da batı standartlarında okulların açılmasına bağlıdır. Ona göre eğitime önem vermeden gelişmiş medeni milletler seviyesine çıkmamız mümkün değildir. (Akarlı, 1978:11-15) Fuat Paşa ise, bilimi parlayan bir güneşe benzeterek, insanlığın ortak malı olduğundan dolayı bilim nereden geldiğine bakılmaksızın alınmalıydı. (Karal, 1983:197; Bilim, 2002:136) Dönemin eğitim bakanı Saffet Paşa'ya göre bilimlerdeki baş döndürücü gelişmeler Avrupa'yı bugünkü düzeye çıkarmıştır. Osmanlı Devleti bilim ve eğitime önem verdiği dönemlerde zirveye çıkarak en görkemli günlerini yaşamıştı. Eğer eski güce ulaşılmak isteniyorsa bunun yolunun da bilim ve eğitimden geçtiğine inanıyordu. (Berkes, 2003:237)

Osmanlı yönetiminin bu bakış açısının etkisiyle Islahat Fermanının yayınlanmasından kısa bir müddet sonra, devlete öğretmen, tercüman, hariciye memuru, yabancı dil bilen subaylar yetiştirmek amacıyla, Ekim 1857'de Paris'te Fransız eğitim sistemine uygun eğitim verecek *Mekteb-i Osmani* adıyla bir okul açılmıştı. (Semiz, 2008:66; Şişman, 1996:323) Ancak yurt dışına gönderilen öğrencilerin amacı dışında işlerle meşgul olmalarından dolayı bu okul beklentilere cevap vermedi. Bunun üzerine Paris'e daha fazla öğrenci gönderilmeyerek, İstanbul'da Fransız eğitim sistemine uygun, daha az masraflı olacak bir okulun açılması düşüncesiyle 1864'de *Mekteb-i Osmani* kapatıldı. (Sungu, 1943:327-328)

Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi'nin kuruluşunda diğer bir etken ise Sultan Abdülaziz'in Avrupa seyahati olmuştur. Sultan Abdülaziz Avrupa'ya giden ilk ve tek Osmanlı padişahıdır. Fransız imparatoru III. Napolyon'un daveti üzerine Paris'te açılan uluslararası büyük bir sanat sergisine katılmıştır. Sultan Abdülaziz'in Avrupa seyahati, Islahat Fermanı'nın ruhuna uygun

hareket edilmediği gerekçesiyle Fransa'nın 1867'de Osmanlı Hükümeti'ne verdiği muhtıradan birkaç ay sonra yani 21 Haziran 1867 tarihinde başlamıştır. Fransa ve İngiltere'nin yanı sıra Belçika, Prusya ve Avusturya'ya da uğrayan padişah, 7 Ağustos 1867 günü İstanbul'a dönmüştür. (Subaşı, 2003:765; Küçük, 1988:180) Gezisi sırasında şahit olduğu Avrupa'da ki gelişmelerden bir hayli etkilenen Sultan Abdülaziz, İstanbul'a dönüşünde devlet ileri gelenlerine, her alanda ülkenin kalkınması için çok daha fazla çalışmaları gerektiği talimatını vererek, özellikle Fransız eğitim sistemine uygun okulların açılmasını istemiştir. (Engin, 2007:10)

2. Galatasaray Mekteb-i Sultânîsinin İlk Kuruluş Çalışmaları

İstanbul'da Fransız eğitim sistemine uygun bir lisenin açılmasıyla ilgili ilk resmi görüşmeler 15 Mart 1867 tarihinde Osmanlı Devleti'nin Paris Büyükelçisi Cemil Paşa ile Fransa Dışişleri Bakanı Le Marquis de Moustier arasında gerçekleşmiştir. Fransa Dışişleri Bakanı bu görüşmede Cemil Paşa'ya, İstanbul'da Fransız eğitim sistemine uygun bir lisenin açılacak olmasından büyük bir memnuniyet duyacağını ifade ederken, Fransa Eğitim Bakanı Jean Victor Duruy ise İstanbul'da açılacak okul için ellerinden gelen her türlü desteği vereceğini ve ihtiyaç duyulduğunda Fransız öğretmenlerin derhal İstanbul'a gönderileceğini belirtmiştir. (Şişman, 1989:12-13)

Fransa'nın desteği sağlandıktan sonra İstanbul'da görüşmeler başladı. Sadrazam Mehmet Emin Âli Paşa ve Hariciye Nazırı Fuat Paşa ile İstanbul'daki Fransız elçisi De Bourée arasındaki görüşmeler sonucunda Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi'nin kurulması karara bağlandı ve okulda ders vermek üzere Fransa'dan öğretmenlerin gönderilmesi Fransa eğitim bakanlığından talep edildi. (Sungu, 1943:317) Bu talep üzerine Fransa Eğitim Bakanı Jean Victor Duruy'un tavsiyesi üzerine üniversitede görevli Fizik hocası Dr. Alfred Levistal ile Osmanlı Devleti'nin Paris Büyükelçisi Cemil Paşa arasında 25 Mart 1868 tarihinde beş yıllık bir sözleşme imzalandı ve açılacak okula müdür yardımcısı olarak atandı. Dr. Levistal okulun kuruluş çalışmalarına katılmak üzere 4 Nisan 1868 tarihinde İstanbul'a geldi. (Kocamanoğlu, 2003:112-13; Şişman, 1996:324)

Fransız eğitim sistemine benzer bir okulun açılacağını ilk duyuran İstanbul gazetesi oldu. Gazete haberi, 11 Ekim 1867 tarihli 145 sayılı nüshasında "İstanbul'da Bir Fransız Mektebi" başlığıyla kamuoyuna aşağıda yer alan şu ifadelerle duyurdu:

> "Ehemmiyeti umum indinde musaddak olan bir madde İstanbul'da rehin-i husul olmaktadır. Bizim mekteplere mümasil mükemmel bir mektep yapılacak ve fakat derununda talim ve terbiye Türkistan'ın ihtiyacı gibi bizimkilerden ziyade olacaktır. Galata'da bunun için mahall-i mahsus ve erbab-ı malumattan hocalar hazırlanmıştır. Şimdiye kadar bazı bu yola yakın mektepler inşasına İstanbul'da Suriye ve Lübnan cihetlerinde başlanılmıştır... Lakin bu mektep taraf-i Hükümet-i Seniyeden inşa ve masârifine muktazi akçe hazine-i hükümetten ita olunacak ve bervechi bâlâ terbiye-i mevzuası Fransa'nın mekâtibine tatbik edilecektir. Bu mektepte Fransız lisanından ve Elsine-i Atîkadan maada Fünun-i Tabiiye ve Hikemiye ve Riyaziye tedris ve Tarih ve Coğrafya ve Emvâl-i Milliye ve Hukuk talim olunacaktır. Hasılı orada gençleri dahilî ve haricî memuriyetlerde ve berrî ve bahrî hizmetlerde kullanılmaya müstait edecek terbiye verilmek mukarrerdir. Bu, bizim mekteplerin birkaçını bir yere getirmek demektir. Türkistan'ı sevenler ve günden güne tarik-i medeniyette kat ettiği mesafeleri nazar-ı memnuniyetle görenler için bu tasavvurun efa'l ile tasdiki haberi gûşnevaz olacaktır. Ancak müessislerine farz olan dahi maddeyi lâyikiyle düşünüp esas-ı sahih üzerine oturmaktadır. Filhakika adam yetiştirmek elzemdir ve bahusus günün birisinde memuriyete çağrılmak için mutlaka malûmatlı adam tedarik eylemelidir."[3]

[3] "İstanbul'da Bir Fransız Mektebi", İstanbul Gazetesi, 11 Teşrinievvel 1867, sayı 145'ten nakleden, Sungu, 1943:319-320.

Bu gelişmelerden sonra açılacak okulun detayları hakkındaki müzakereler Osmanlı devlet adamları ile Fransız temsilciler arasında İstanbul'da başladı. Yapılan görüşmeler sonucunda din ve mezhep farkı gözetmeksizin bütün Osmanlı tebaasının çocuklarının birlikte, karma eğitim alacağı, lise seviyesinde eğitim verecek bir okulun bir an önce kurulmasında mutabık kalındı ancak okuldaki eğitim dili konusunda uzlaşmaya varılması kolay olmadı. Osmanlı tarafı eğitim dilinin Türkçe olmasını isterken, Fransız tarafı ise buna şiddetle karşı çıkarak, eğitim dilinin Fransızca olmasında ısrar ediyordu. Uzun müzakereler sonunda bazı derslerin Türkçe okutulması şartıyla Fransa'nın talebi Osmanlı yönetimi tarafından kabul edildi. Böylece Fransız müdür yönetiminde eğitim dili Fransızca olan Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi'nin açılmasına 15 Nisan 1868 tarihli tezkere ile karar verildi. Bu kararın hemen ardından açılacak okulun on maddeledik nizamnamesi Türkçe'nin yanı sıra Fransızca, Ermenice ve Rumca olarak da yayımlandı. (Semiz, 2008:70)

3. Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi'nin Nizamnamesi

Nizamnamenin birinci maddesi, farklı din ve mezheplere mensup bütün Osmanlı tebaası çocuklarının, Osmanlı Devleti'nin tüm ihtiyaçlarına uygun bir şekilde eğitim alacağı bir okulun kurulduğundan bahsederken, ikinci maddesinde ise bu okulu başarıyla bitiren herkesin devletin ihtiyaç duyduğu bütün devlet kademelerinde ayrım gözetmeksizin görev alacaklarının altı çizilmektedir. Üçüncü madde de Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi'nin eğitim süresi ele alınmıştır. Buna göre mektebe alınan öğrencilerden yeteri kadar eğitim görmüş olanlar bir sınav ile sınıflara ayrılacak ve eğitim süresi 5 yıl olacaktır. Mektebe alım sırasında yeteri kadar eğitim görmemiş öğrenciler var ise onlar 3 sene hazırlık sınıfında eğitim gördükten sonra normal sınıfa geçerek 5 yılda eğitimlerini tamamlayacaklardır.

Dördüncü madde bu okulda okutulacak derslerin listesi verilmiştir. Buna göre bu okuldan mezun olacak bütün öğrencilerin her türlü devlet hizmetine hazır olmasını sağlayacak dersler şöyle sıralanmıştır: Türkçe, Fransızca, Latince, Grekçe, Genel Tarih, Osmanlı Tarihi, Genel Coğrafya, Osmanlı Coğrafyası, Kozmografya, Matematik, Fizik, Kimya, Mekanik, İktisat, Tarım ve Ziraat, Mülkî İdare, Hukuk, İnsan Hakları, Genel Kanunlar, Muhasebe, Defter Tutma, Tıp, Eczacılık, Ahlâk, Adap, Hitabet, Hat ve Resim. (Sungu, 1943:326-325) Rumca ve Ermenice sadece bu ırka mensup öğrencilerin aileleri talep ederlerse okutulacaktır. (Şişman, 1996:324)

Beşinci madde de ise bu okula eğitim alacak farklı din ve mezheplere mensup öğrencilerin dini eğitim ve dini vecibelerini nasıl yerine getireceği konusu ele alınmıştır. Buna göre Müslüman öğrencilerin hocaları nezaretinde okul içinde bulunan camide dini eğitimlerini alacakları ve dini vecibelerini de burada icra edecekleri belirtilirken, Gayrimüslim öğrenciler ise ailelerin bilgisi ve talebi doğrultusunda, mensup oldukları din ve mezhebin mabetlerinde kendi dini cemaat temsilcileri aracılığıyla dini eğitimlerini alacak ve dini vecibelerini de yine kendi mabetlerinde yerine getireceklerdir. (Şişman, 1996:324)

Altıncı madde, okula 300 Müslüman ve 300 gayrimüslimler olmak üzere toplam 600 öğrenci alınacağına vurgu yaparken yedinci maddede de okula alınacak öğrencilerin yaş grubuna yer verilmiştir. Hazırlık sınıfına 9 yaşından 13 yaşına kadar öğrenci kabulü edileceğinden bahsederek, 13 yaşını geçmiş öğrencilerin ise özel bir sınava tabi tutularak sınıflara ayrılacağı belirtilmektedir. (Semiz, 2008:72)

Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi'nde paralı eğitim yapılacağından dolayı sekizinci madde öğrencilerin sınıflandırılması ve onlardan alınacak ücretlerle ilgilidir. Buna göre öğrenciler dahili ve harici olmak üzere iki kısma ayrılacaklar, dahili kısma ayrılan öğrenciler okula başlarken bir defaya mahsus olmak üzere elbise ve eşya parası olarak 345 frank ve her sene

için ayrıca 1035 frank ödeyeceklerdir. Harici öğrenciler de geceleri okulda kalmayıp sadece gündüz okula geleceklerdir. Senenin her üç ayı bir eğitim yarıyılı olacağı için, öğrenciler o yarıyılın ücretinin tamamını vermek zorunda olacaktır.

Bu nizamnamede gelir düzeyi düşük başarılı öğrencilerin durumu da dikkate alınmıştır. Dokuzuncu madde okul ücretinin tamamını ödeyecek gücü olmayan ailelerden ücretin yarısının alınacağı, eğitim için gerekli olan araç ve gereçlerden ise ücret alınmayacağından bahsederken, nizamnamenin onuncu ve son maddesi okul ücreti ödeyecek maddi güce sahip olmayan aile çocuklarının eğitimi hakkındadır. Bu durumda olan aileler çocuklarını okula kaydettirdikten sonra durumlarını belirten ve Maarif Nezareti'ne hitaben yazılmış bir dilekçeyi de okul yönetimine teslim edeceklerdir. Maarif Nezareti gerekli araştırmayı yaptıktan sonra o kişinin ücretsiz eğitim alıp alamayacağına karar verecektir. (Semiz, 2008:70-72)

4. Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi'nin Açılışı

Nizamnamenin yayınlanmasından sonra, Fransız Eğitim Bakanı Victor Duruy'ın tavsiyeleri doğrultusunda Marseille'de Acadâmie d'Aix müfettişi ve Legion d'honneur(onur nişanı) sahibi olan M. Ernest de Salve ile Osmanlı Devleti'nin Paris Büyükelçisi Cemil Paşa arasında, 1 Temmuz 1868 yılında üç yıllık bir sözleşme imzalandı. De Salve Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi'nin ilk müdürü olarak atanarak İstanbul'a geldi. Müdür haricinde okulun ihtiyaç duyduğu Fransız öğretmen ve mubassırlarla da Paris'teki Osmanlı elçiliğinde sözleşmeler imzalanarak dörder kişilik gruplar halinde 12 kişi daha İstanbul'a gönderildi. (Kocamanoğlu, 2003:114; Şişman, 1989:21-22)

Fransa Eğitim Bakanı Victor Duruy'ın ilettiği listeye göre Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi'nin açıldığı yıldaki eğitim kadrosu ve görevleri şöyledir: Alfred de Levistal (Müdür Başyardımcısı), M. Goold (Tarih öğretmeni, eğitim müfettişi olarak göreve başlamıştır), M. Delaplanche (Aritmetik, Muhasebe ve Fransızca öğretmeni), M. Nonnotte (Latince öğretmeni), M. Dalem (Fransızca öğretmeni), M. Ananian (Fransızca öğretmeni), Terziyan (Fransızca öğretmeni), Çiraciyan (Fransızca öğretmeni), Minasyan (Fransızca öğretmeni), Karaosmanyan (Fransızca öğretmeni), Malyakas (Rumca öğretmeni), Selim Efendi (Müdir-i Sânî ve Türkçe öğretmeni), Mirza Habib Efendi (Arapça ve Farsça öğretmeni), M. Curel (Beden eğitimi öğretmeni) ve M. Plessiat (Doktor). (Kocamanoğlu, 2003:155)

Bütün hazırlıklar tamamlandıktan sonra, gayrimüslim dini liderler, şeyhülislam, Fransa'nın İstanbul'daki Büyükelçisi dahil Osmanlı Devlet erkânının katıldığı büyük bir törenle Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi, 172'si Müslüman, 237'si de gayrimüslim olmak üzere 409 öğrencisiyle birlikte 1 Eylül 1868 tarihinde açılarak eğitim hayatına başladı. (Sandıkcıoğlu-Turaç- Semenderoğlu, 1974:16; Şişman, 1996:324) Ancak Fransa ve Osmanlı devletinin güçlü sadrazamı Sadrazam Mehmet Emin Âli Paşa ile Fransa devletinin himayesinde kurulan Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi'nin bu parlak dönemi çok uzun sürmedi. 19 Temmuz 1870-10 Mayıs 1871 tarihleri arasında gerçekleşen Fransa-Prusya savaşında Fransa ağır bir yenilgi aldı, Prusya ordusu Paris'e kadar ilerledi. Osmanlı Devleti'nde ise Sadrazam Mehmet Emin Âli Paşa'nın 1871 de vefat etmesi bu okulun sahipsiz kalmasına sebep oldu.

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin yeniden yapılanma sürecinde ileri düzeyde eğitim almış, merkezi bürokrasiyi ayakta tutabilecek kadroları yetiştirmek amacıyla, Avrupa standartlarında eğitim verecek okulların açılması zaruret haline gelmişti. Bâb-ı Âlî yönetimi ise Osmanlı

toplumunda birlik ve beraberliğin sağlanabilmesinin, din ve mezhep ayrımı gözetilmeden aynı sınıflarda karma eğitim veren okulların varlığıyla mümkün olacağı kanaatindeydi. Böylece farklı unsurlardan oluşan Osmanlı toplumunda bir aidiyet kültürü oluşturup, Osmanlı tebaasını "Osmanlı Kimliği" etrafında birleştirerek dağılma sürecinin önüne geçilebilirdi. Her ne kadar devletin ihtiyaç duyduğu öğretmen, tercüman, hariciye memuru gibi kadroları yetiştirmek amacıyla 1857'de Paris'te *Mekteb-i Osmani* adında bir okul açılmışsa da bu okul beklentilere cevap vermediği için 1864'de kapatılmıştır.

Sultan Abdülmecid'in Avrupa seyahati Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi'nin kuruluşunu hızlandıran diğer bir etken olmuştur. Fransız İmparatoru III. Napolyon'un daveti üzerine Paris'te açılan uluslararası bir sanat sergisine katılan Sultan Abdülaziz, bu seyahati esnasında şahit olduğu Avrupa'da ki gelişmelerden, özelliklede ziyaret ettiği okullardan bir hayli etkilenmişti. Padişah, İstanbul'a döner dönmez Bâb-ı Âlî yönetimine, her alanda ülkenin kalkınması için daha çok çalışmalarını, özellikle de Fransa'da ziyaret ettiği okulların benzerlerinin İstanbul'da da açılması talimatını vermişti.

Fransız yönetimi ise Alman ve İtalyan coğrafyasında açılmış olan Cizvit Okullarına benzer eğitim kurumlarının Osmanlı topraklarında da açılmasını planlamaktaydı. Böylece doğudaki bütün Fransız okulları, Atina'daki büyük Fransız Koleji'ne bağlı bir şekilde çalışarak, bölgede Fransız kültür ve nüfuzunun yayılmasına hizmet edecekti. Fransa dağılma sürecinde olan Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu bu durumdan faydalanarak, Osmanlı gençleri arasında Fransız kültürünün yayılmasını sağlayarak, bölgedeki konumunu daha da güçlendirmeyi hedeflemekteydi. Bu amaçla, Osmanlı gayrimüslim tebaasına yeni haklar tanıyan, Islahat Fermanı ile ilgili yeterli adımların atılmadığı gerekçesiyle Osmanlı yönetimine karşı baskılarını arttırarak, 22 Şubat 1867'de geniş çaplı bir eğitim reformunun da yapılmasını içeren bir muhtıra verdi.

Osmanlı hükümetinin beklentileri ile Fransız yönetiminin hedefleri Fransız eğitim sistemine uygun, İstanbul'da bir okulun açılması noktasında örtüştüğü için Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi'nin açılmasında fazla bir zorluk yaşanmadı. Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi'nin kurulması ile ilgili 15 Mart 1867 tarihinde Osmanlı Devleti'nin Paris Büyükelçisi Cemil Paşa ile Fransa Dışişleri Bakanı Le Marquis de Moustier arasında başlayan görüşmeler, Sadrazam Mehmet Emin Âli Paşa ve Hariciye Nazırı Fuat Paşa ile İstanbul'daki Fransız Büyükelçisi De Bourée arasında İstanbul'da devam etti. Sonuç olarak din ve mezhep farkı gözetletilmeksizin bütün Osmanlı tebaasının çocuklarının birlikte, karma eğitim alacağı, lise seviyesinde beş yıllık eğitim verecek bir okulun açılmasına karar verildi. Okulun öğretmen ve diğer personeli ise Fransa hükümeti tarafından sağlanacaktı.

Bu okulu başarıyla bitirenler ihtiyaç duyulan bütün devlet kademelerinde ayrım gözetmeksizin görev alabileceklerdi. Bazı derslerin Türkçe okutulması şartıyla, Fransız müdür yönetiminde, eğitim dili Fransızca olan Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi'nin açılması, 15 Nisan 1868 tarihli tezkere ile resmileşti ve hemen ardından açılacak bu okulun on maddelik nizamnamesi dört dilde yayımlandı.

Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi, 172'si Müslüman, 237'si de gayrimüslim olmak üzere toplam 409 öğrencisiyle birlikte, 1 Eylül 1868 tarihinde büyük bir törenle açılarak eğitim hayatına başladı. Ancak Osmanlı Sadrazamı Mehmet Emin Âli Paşa'nın 1871 de ölümü ve aynı yıl Fransa'nın Sedan Muharebesinde Prusya'ya karşı ağır bir yenilgi alması sonucu okul üzerindeki Fransız etkisi azaldı ve okulun Fransız personelinin büyük çoğunluğu okuldan ayrıldı. Böylece Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi'nin parlak dönemi kısa sürdü.

KAYNAKÇA

Akarlı, E. D. (1978). *Belgelerle Tanzimat*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

Berkes, N. (2003). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Bilim, C. Y. (2002). *Türkiye'de Çağdaş Eğitim Tarihi (1734-1876)*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Engelhardt, E. P. (1328-1910). *Türkiye ve Tanzimat, Devlet-i Osmaniye'nin Tarih-i Islahatı 1826-1882*, (Çev. Ali Reşad), İstanbul: Mürettibin-i Osmaniyye Matbaası.

Engin, E. (2007). *Galatasaray Lisesi 1923-1950 Dönemi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.

Gümüş, M. (2008). "Anayasal Meşrûti Yönetime Medhal: 1856 Islahat Fermanının Tam Metin İncelemesi", *Bilig-Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*. (47 Güz, ss. 215-240).

Karal, E. Z. (1983). *Osmanlı Tarihi*. Cilt VII, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Kocamanoğlu, E. (2003). *Yabancı Okullarda Din Eğitimi, Robert Koleji-Mekteb-i Sultânî Örneği.* İstanbul: Marmara Üniversitesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bilim Doktora Tezi.

Küçük, C. (1988). Abdülaziz, *Türkiye Diyanet Vakfı, İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul, (Cilt I, ss. 179-185.

Semiz, A. (2008). *Türk Ortaöğretim Sisteminde Galatasaray Lisesi (Mekteb-i Sultânî): Yeri ve Tarihsel Gelişimi*. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi.

Subaşı, T. (2003). Sultan Abdülmecid ve Sultan Abdülaziz*. Osmanlı.* (Ed. Güler Eren), (Cilt 12, Ankara, ss. 753-781.

Sandıkcıoğlu, M.-Turaç, F.- Semenderoğlu, V. (1974). *Galatasaray Lisesi: Mekteb-i Sultani 1868-1869*. İstanbul.

Sungu, İ. (1943). "Galatasaray Lisesinin Kuruluşu", *Belleten*. (Sayı 28, ss.315-347).

Şişman, A. (1989). *Galatasaray Mekteb-i Sultânî 'sinin Kuruluşu ve İlk Eğitim Yılları 1868-1871*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.

Şişman, A. (1996). Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi. *Türkiye Diyanet Vakfı, İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, (Cilt 13, ss. 323-326).

Şişman, A. (1986). "Mekteb-i Osmani 1857-1864. *Osmanlı Araştırmaları Dergisi.* (Cilt V, ss. 83-160.

Temperley, H. (1936). *England and the Near East: The Crimean*, London: Longmans, Green and Co.